

УДК: 159.922.72.07:053.3

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ЛОГОПЕДА ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ РАНЬОГО ВІКУ
У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР**

Федорович Л.О.

канд. педагогічних наук, доцент
ПНПУ імені В.Г. Короленка

У статті розкриті концептуальні положення професійної підготовки логопеда до роботи з дітьми раннього віку з ризиком виникнення порушень мовлення у вищих навчальних закладах в умовах інтеграції в європейський освітній простір.

В статье освещены концептуальные положения профессиональной подготовки логопедов к работе с детьми раннего возраста с риском возникновения нарушений речи у высших учебных заведениях в условиях интеграции в европейское образовательное пространство.

In the article light up conceptual positions of professional preparation of speech therapists to work with the children of early age with the risk of origin of violations of speech at higher educational establishments in the conditions of integration in European educational space.

Ключові слова: підготовка, логопед, ранній вік.

Ключевые слова: подготовка, логопед, ранний возраст.

Key words: preparation, speech therapist, early age.

В основу концепції покладено базову ідею, згідно з якою становлення майбутнього педагога-логопеда здатного до професійної діяльності в сучасних умовах, відбуватиметься за умови ґрунтування його на засадах компетентнісного, соціокультурного, системного, особистісно орієнтованого, соціально-педагогічного, технологічного підходів, що передбачають інтеграцію змісту усіх складових професійної підготовки студентів-бакалаврів, для формування загально-професійних та спеціалізовано-професійних компетенцій логопеда до виконання корекційно-педагогічних; діагностико-консультативних; дослідницьких; культурно-просвітницьких видів професійної діяльності в сфері корекційної роботи для вирішення типових професійних завдань учителя-логопеда у загальноосвітніх і спеціальних (корекційних) освітніх шкільних і дошкільних закладах, логопеда у медичних установах, центрах реабілітації і корекції, психолого-медико-педагогічних консультаціях, установах соціальної сфери та логопеда ранньої діагностики і корекції дітей раннього віку групи ризику у медичних установах, пренатальних центрах, центрах ранньої допомоги дітям, конкретний зміст яких визначається основною освітньою програмою, що розробляється вузом спільно із зацікавленими учасниками освітнього процесу у межах теоретичної організаційної моделі цієї підготовки.

Вихідні положення концепції. Корекційна освіта як напрям підготовки фахівця у царині вищої педагогічної освіти, система підготовки педагогічних кадрів для здійснення навчально-виховної роботи з дітьми із обмеженими психічними і фізичними можливостями здійснюється, переважно, в університетах. Модернізація системи вищої освіти в Україні, яка співвідноситься зі змінами вищої школи Європи й створення єдиного європейського освітнього простору, зумовлює конструювання багатоваріантних і різноманітних моделей вищої освіти з напрямку підготовки «Корекційна освіта», виникнення нового навчального середовища, введення моделей і форм організації занять з використанням особистісно орієнтованих навчальних технологій, бо з 90-х рр. ХХ століття результативність роботи дефектологічних факультетів не відповідає реальним потребам практики спеціальних закладів, оскільки не отримали розвитку спеціалізації студентів для роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку, наслідками поліомієліту і ДЦП, комбінованими і множинними дефектами розвитку, раннього дошкільного віку, а сьогодні до роботи в умовах інклюзивної освіти та ін. В Державному освітньому стандарті вищої професійної освіти за напрямом підготовки «Корекційна освіта» робота з дітьми раннього віку не знайшла достатнього відображення, а також в програмах підготовки фахівців даного профілю. Недостатньо розробленими залишалися методики вузівського викладання окремих дисциплін пов'язаних з ранньою діагностикою порушень розвитку, з дошкільним вихованням і навчанням дітей та ін. Реалії сучасної вузівської підготовки свідчать про наявність суперечності між гострою потребою у фахівцях, здатних ефективно працювати з дітьми раннього віку, і недостатньою розробленістю проблеми підготовки до цього виду діяльності.

Отже, вказана суперечність створює проблему вдосконалення підготовки студентів за спеціалізацією «Логопедія» з метою формування у них готовності до роботи з дітьми раннього віку з ризиком виникнення порушень мовлення.

Проте, система професійної підготовки у вищих навчальних закладах України тісно пов'язана з освітою й залежить від неї структурно та функціонально, її можна розглядати як надбання особистості майбутнього фахівця, що виявляється у його поведінці. Це зумовлює розгляд співвідношення понять «освіта» – «професійна підготовка» – «професійна корекційна освіта» та «готовність» – «компетентність», за якого результатом професійної підготовки є готовність випускника вищої педагогічної школи до різних видів професійної діяльності (корекційно-педагогічних; діагностико-консультативних; дослідницьких; культурно-просвітницьких) за спеціалізацією «Логопедія», а результатом професійної освіти з напряму підготовки «Корекційна освіта» є професійна компетентність логопеда. Готовність до професійної діяльності як новоутворення майбутнього логопеда є фундаментом його професійної компетентності, тобто, і готовність, і компетентність – це рівні професійної педагогічної підготовки у системі напряму підготовки «Корекційна освіта».

Логопед – корекційний педагог, що займається усуненням порушень мови й мовлення у дітей, підлітків і дорослих. Професійна діяльність педагога-логопеда – це особливий вид педагогічної діяльності, складність якої полягає у наданні психолого-педагогічної допомоги особам з порушеннями мовлення. Система професійної підготовки логопедичних кадрів в сучасних умовах виправдовує себе лише частково, бо розвиток вузького професіоналізму, представленість учителя-логопеда тільки як фахівця, що має хороші спеціальні знання, робить його певною мірою обмеженим, професійно байдужим, позбавляє повноти погляду на нові факти і явища. Логопед стає малоздатним до освоєння нових типів пізнавальних завдань, проблем, теорій і методик. До цих пір багато університетів орієнтуються не на підготовку фахівця, здатного працювати у динамічних сучасних умовах, створювати розвиваюче й виховуюче середовище як умову життя і становлення особистості вихованця, а на підготовку учителя-логопеда, що несе навчальну інформацію і контролює її засвоєння. Студент виступає об'єктом масового процесу педагогічного відтворення, не формується його творча індивідуальність, не створюються умови для підготовки фахівця здатного працювати в сучасних умовах.

Отже, підготовка сучасного фахівця логопеда в системі вищої педагогічної освіти визначається процесами, що відбуваються в соціальному й культурному середовищі, зростаючими вимогами до якості професійної підготовки й рівнем розробленості технологій підготовки висококваліфікованих фахівців.

Логопедія, як й інші гуманітарні науки, переживає сьогодні епоху антропоцентризму, що означає зміну об'єкту логопедії як науки: логопедія концентрується на аналізі мовлення як одного з видів людської діяльності, що передбачає вивчення процесів формування мовної особистості в умовах дизонтогенезу мовленнєвих, або мовних, або комунікативних, функцій, а також спробу побудови теоретичних моделей форм мовної патології. Тенденції сучасної логопедії, пов'язані з ускладненням структури мовленнєвих порушень у дітей, що змінюють підхід не лише до вибору методів корекційного впливу при мовленнєвій патології, але і розширюють вимоги до об'єму професійних умінь і навиків логопеда, визначаючи необхідність виділення в логопедичній роботі складових. Як наслідок, визначився особливий напрям в логопедії – превентивне навчання дошкільників з порушеннями мовлення (В. Тарасун, 1998), що наголошує на значущості раннього логопедичного супроводу й запобігання виникненню передумов порушень мовлення у дітей до 3 років, що відповідає положенням концепції раннього логопедичного втручання, що впроваджуються в країнах Східної і Західної Європи [5].

Актуальність цієї проблеми значно зросла останніми роками з дією Положення про інклюзивне виховання і навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку, реалізацією Державного проекту створення перинатальних центрів зі всім необхідним для виховування немовлят і їх мам в межах національної програми «Нове життя» спрямованого на охорону материнства і дитинства. Гострою є проблема організації ранньої діагностики і корекції відхилень в розвитку дітей у період від 0-3 років й вдосконалення корекційно-педагогічної і соціально-психологічної допомоги дітям раннього віку та підготовка педагогічних кадрів до роботи з ними. Зміна соціально-економічних умов життя країни висунула нові вимоги до системи освіти в цілому, що торкнулися як організаційного, так і змістового сторін системи спеціальної дошкільної освіти, які повинні забезпечити допомогу дитині, родині та педагогам, що працюють з дітьми раннього віку [6].

Тому метою створення концепції, як системи поглядів на процес професійної підготовки логопедів, є переосмислення підходу до освітньої діяльності студентів, відмова від знанієвої й переходу на позиції гуманістичної освітньої парадигми, створення педагогічних умов для отримання освіти, на основі національних надбань та європейських традицій, формування у студентів особистісних якостей, загальнокультурних і професійних компетенцій відповідно до вимог напряму підготовки «Корекційна освіта» та спеціалізації «Логопедія: рання діагностика і корекція», зокрема підготовка кваліфікованих випускників, що володіють новітніми технологіями, здатних здійснювати професійно абілітаційну, превентивну діяльність стосовно дітей раннього віку, надати диференційовану допомогу дітям дошкільного віку з розвитку, навчання і виховання мовлення, активізувати їх потенціал, на демократичних та гуманістичних засадах реалізовувати освітню політику як пріоритетну функцію держави, що спрямовується на розвиток та самореалізацію особистості, задоволення її

освітніх і духовно-культурних потреб на базі установ освіти, соціальної сфери й охорони здоров'я, а також бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Згідно з рекомендаціями Болонського процесу (2003 р.) і розробкою Державного галузевого стандарту «Корекційна освіта» формування компетентності майбутніх логопедів базується на:

1) *компетентнісному підході*, що визначається новою концепцією освіти, відповідно до неї складником державних освітніх стандартів є предметні компетенції фахівця (Н. Бібік, В. Буряк, І. Малафіїк, О. Пометун, О. Савченко, В. Якунін та ін.);

2) *соціокультурному підході*, який полягає в тому, що освітнє середовище розглядається як соціокультурне середовище (І. Бех, В. Кремень та ін.);

3) *системному підході*, з позицій якого здійснюється професійна підготовка майбутніх логопедів як складна, соціальна, динамічна, самоорганізована система, у межах якої системоутворювальні елементи вступають у специфічні навчально-професійні відносини (В. Афанасьєв, В. Загвязинський, І. Зязюн);

4) *особистісно орієнтованому підході*, який базується на суб'єктному підході до діяльності індивіда (Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Виготський, І. Зимня);

5) *діяльнісному підході*, який теоретично обґрунтували (Г. Атанов, Г. Балл, Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, В. Семиченко), згідно з яким розвиток особистості здійснюється під час діяльності, в якій вона бере участь;

6) *соціально-педагогічному підході* (М. Євтух, І. Зверєва та ін.), який репрезентує сучасний соціум, як багатогранну систему, що є умовою успішного розвитку й у якому працюватиме професійно-компетентний і особистісно зрілий логопед;

7) *технологічному підході* (І. Зверєва, І. Зимня, С. Сисоєва та ін.), який передбачає гнучке інструментальне управління навчальним процесом, охоплюючи низку напрямів у дидактиці вищої школи: діалогове, контекстне навчання, проблемно-модульне й рейтингово-модульне навчання, імітаційне та ігрове моделювання [1, 2, 3].

В процесі професійної підготовки вирішуються завдання, пов'язані з визначенням того, що повинен знати фахівець відповідно до кола обов'язків, як ці знання він застосовуватиме в своїй професійній діяльності, якими якостями особистості повинен володіти, щоб знання і уміння давали максимальний результат. Тому в умовах Болонського процесу компетентнісний підхід вважаємо провідним, бо саме він змінює мету і вектор змісту вищої освіти від передачі знань і умінь предметного змісту до формування майбутнього вчителя зі сформованими життєвими і професійними компетентностями.

Завданнями підготовки логопеда до роботи з дітьми раннього віку з ризиком виникнення порушень мовлення у вищих навчальних закладах є наступні. У сфері *корекційно-педагогічної діяльності*: компенсація і корекція порушень психофізичного розвитку в умовах особистісно орієнтованого підходу до освіти й процесу розвитку мовленнєвої діяльності у дітей раннього віку з ризиком виникнення порушень мовлення та з обмеженими можливостями здоров'я; вивчення, освіта, розвиток, абілітація, реабілітація і соціальна адаптація дітей з ризиком виникнення порушень мовлення у спеціальних дошкільних освітніх установах, в умовах структур охорони здоров'я, соціальних структур, у тому числі й освітніх установах, що реалізують програми інклюзивного навчання дітей раннього віку з обмеженими можливостями здоров'я і дітей, що нормально розвиваються; проектування і коректування індивідуальної програми психофізичного розвитку дітей раннього віку з ризиком виникнення порушень мовлення, освіти і корекційної роботи на основі психолого-педагогічної, логопедичної діагностики дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

У сфері *діагностико-консультативної діяльності*: психолого-педагогічне вивчення особливостей психофізичного розвитку і освітніх можливостей дітей раннього віку з ризиком виникнення порушень мовлення та обмеженими можливостями здоров'я; консультування дітей раннього віку з ризиком виникнення порушень мовлення та обмеженими можливостями здоров'я, членів їх сімей і педагогів з проблем освіти, розвитку на основі комплексного підходу до реабілітаційного процесу; надання консультативної допомоги членам сімей дітей раннього віку з ризиком виникнення порушень мовлення та обмеженими можливостями здоров'я з питань сімейного виховання.

В сфері *дослідницької діяльності*: збір, аналіз і систематизація інформації у сфері професійної діяльності стосовно дітей раннього віку з порушеннями мовлення; вибір і обґрунтування освітньої програми, навчально-методичного забезпечення умов розвитку, навчання і виховання дітей раннього віку з ризиком виникнення порушень мовлення; планування коректувально-розвиваючої роботи з урахуванням специфіки освітньої програми і структури порушення мовлення у дітей раннього віку.

У сфері *культурно-просвітницької діяльності*: формування спільної культури осіб з обмеженими можливостями здоров'я та мовлення в умовах упровадження інклюзивної освіти; організація культурного, мовленнєвого простору освітньої установи; взаємодія з установами й реалізація просвітницької роботи з дітьми

раннього віку з порушеннями мовлення та їх сім'ями; пропаганда толерантного відношення до осіб з обмеженими можливостями здоров'я та дітей раннього віку з порушеннями мовлення серед фахівців, колег по командній роботі та широкої громадськості.

Завдання професійної підготовки майбутніх логопедів потребують запровадження таких принципів організації навчально-виховного процесу, що забезпечать готовність до професійно-педагогічної діяльності в умовах швидкозмінюваного, технократичного суспільства.

До принципів оновлення якості підготовки логопеда віднесені:

Принцип гуманістичних цінностей та реалізації прав людини (цінність кожної особистості, рівність прав та можливостей, надання підтримки незалежно від психофізичного, соціального статусу, релігійних переконань, етнічної належності, місця проживання), що означає врахування соціо-політичних, соціо-культурних, психолого-педагогічних, інших факторів соціально-економічного розвитку суспільства, що впливають на структуру і зміст професійної підготовки вчителя, в цілому, та становлення системи професійної підготовки майбутнього учителя-логопеда.

Принцип демократичності професійної підготовки майбутніх логопедів полягає у створенні рівних, найбільш сприятливих для кожного студента, можливостей для засвоєння змісту навчальних дисциплін та прояву власних здібностей і власної творчої індивідуальності у близькому для себе виді діяльності, відкриття широких можливостей для його самореалізації.

Принцип особистісної зорієнтованості професійної підготовки майбутніх логопедів як системи розвитку їхньої індивідуальності, згідно із яким перевага у педагогічному процесі надається розвитку особистісних якостей: здатність учитися; глобальне мислення; функціональна грамотність; культура людського спілкування; професійна універсальність та гнучкість; професійність як інтеграція загальної освіченості та ґрунтовних і широких спеціальних навичок і умінь; здатність застосовувати знання в конкретних ситуаціях; самостійність і критичність мислення; відповідальність, дисциплінованість, акуратність, прихильність до праці; підготовленість до невідомого майбутнього; вміння пристосовуватися до змін.

Принцип науковості зумовлює розробку теоретико-методологічних основ професійної підготовки логопедів до роботи з дітьми раннього віку з ризиком виникнення порушень мовлення, програмно-методичного інструментарію, аналіз і моніторинг результатів впровадження організаційної моделі освіти, оцінка ефективності технологій, що використовуються для досягнення позитивного результату, проведення незалежної експертизи.

Принцип системного підходу до процесу організації та реалізації навчально-виховного процесу підготовки логопедів до роботи з дітьми раннього віку з ризиком виникнення порушень мовлення в умовах вищих навчальних закладів та системи освіти в цілому.

Принцип інтегративності видів знань (психологічних, педагогічних, медичних тощо) передбачає врахування методологічного знання про професійну підготовку майбутнього логопеда, що передбачає загальнофілософські, загальнонаукові та частково специфічні аспекти.

Принцип урахування когнітивних стилів студентів передбачає опору на їх пізнавальний інтерес, спільний творчий пошук педагога і студентів, активізацію учасників навчального процесу й реалізацію процесу розвитку професійної індивідуальності суб'єктів.

Принцип контекстного навчання, що уможливорює зв'язок і наступність професійної підготовки із професійно-педагогічною діяльністю, життям та педагогічною практикою.

Принцип міжвідомчої інтеграції та соціального партнерства, що сприяє координації дій різних відомств, соціальних інститутів, служб з метою оптимізації процесу освітньої інтеграції осіб з порушеннями мовлення.

Шляхи реалізації. В умовах нового інформаційного суспільства, при глобальному розширенні потоку інформації, її ускладненні, зростанні ускладнюється проблема визначення суті й структурно-змістовної організації освіти в умовах вишу. Сьогодні студенти отримують знання не лише від викладачів, з підручників, але й від телебачення, Інтернету, що ставить нові психолого-педагогічні завдання й проблеми організації по-новому самих знань, формування умов засвоєння оптимально необхідних знань, їх стійкості. Разом із завданням навчання сьогодні постає проблема навчання відбору інформації, пошуку можливостей і шляхів маневрування в її пошуках, освоєння нових засобів пізнання й, одночасно, розширення освітньо-культурного простору людини. Підвищення якості логопедичної освіти, забезпечення її мобільності, привабливості, конкурентоспроможності на ринку праці й вдосконалення організації навчального процесу передбачає: впровадження кредитно-модульної системи навчання; використання інформаційно-комп'ютерних технологій та інтерактивних методів навчання і мультимедійних засобів; індивідуалізацію навчально-виховного процесу та посилення ролі самостійної роботи студентів; впровадження електронних засобів навчання (підручників, посібників, каталогів, словників тощо), комп'ютерних навчальних програм; технічну і технологічну модернізацію навчальних лабораторій та засобів навчання; використання сучасних систем контролю якості знань студентів та проведення моніторингу якості освіти.

Отже, використання педагогічних технологій, інноваційних методів навчання в освітньому процесі вищої школи надасть можливість значно підвищити якість професійної підготовки майбутнього логопеда, забезпечить його конкурентоспроможність на світовому ринку праці та активну участь в європейському просторі вищої освіти.

Проте, залишається ще не до кінця вирішеним питання змісту навчання, форми подання навчального матеріалу і форми організації навчання. Можливі різні варіанти, що не виключають один одного: підготовка в межах існуючих спеціальностей шляхом використання предметів регіонального компоненту і курсів за вибором; введення нової спеціалізації або профілю («Учитель-логопед», «Логопед», «Логопед: рання діагностика і корекція» тощо) в рамках підготовки бакалаврів «Корекційної освіти» або магістрів; підготовка, перепідготовка вчителів загальноосвітніх шкіл і педагогів дошкільних установ з метою отримання ними спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для роботи з дітьми раннього віку з ризиком виникнення порушень мовлення та патології в межах підготовки магістрів «Корекційної освіти».

Зміст будь-якого з можливих варіантів обов'язково повинен включати формування професійних компетенцій, що передбачають оволодіння студентами знанням анатомо-фізіологічних основ навчання дітей раннього віку; психологічних особливостей дітей раннього віку групи ризику та з відхиленнями в розвитку; специфічних методів і прийомів навчання даної категорії дітей та їх батьків; прийомів координації програм спільного й індивідуального корекційно-розвиваючого навчання.

Таким чином, з погляду компетентісного підходу мета концепції має дві сторони: універсальну і специфічну. Універсальний компонент мети не залежить від напряму підготовки і передбачає формування професійно-особистісного профілю логопеда. Специфічний компонент мети зумовлений особливостями самої професії логопеда ранньої діагностики і корекції й полягає у формуванні спеціальних професійних компетенцій логопеда в галузі дошкільної спеціальної педагогіки. У Державному стандарті вони представлені у базовій (інваріантній) частині як професійні компетенції, а компетенції варіативної частини не представлені й повинні визначатися Освітньою професійною програмою вишу. Специфічний компонент складається з двох частин: загальнопрофесійних, які пов'язані з професією логопеда; спеціально-професійних компетенцій, якими повинен володіти випускник-бакалавр для реалізації видів педагогічної діяльності та функцій корекційно-педагогічної, діагностико-консультативної; дослідницьких; культурно-просвітницьких.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб. / [за ред. В. Г. Кременя] Авт. колектив: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. І. Бабин. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2004. – 384с.
2. Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17-18 квіт. 1996 р.) / ред. колегія: [В.П. Андрущенко та ін.]; АПН України, Ін-тут пед. і психол. проф. освіти та ін. Ч. 1: Нова парадигма вищої освіти. – К., 1996. – 112 с.
3. Професійна підготовка вчителів в умовах упровадження кредитно-модульної системи: Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції / Редкол.: [В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, О. В. Караман та ін.] – К.: КМПУім. Б. Д. Грінченка, 2007. – 206 с.
4. Соботович Є.Ф. Психолінгвістичний аспект підготовки дітей до шкільного навчання / Є.Ф. Соботович. – М.: Класик Стиль, 2004. – С.32.
5. Тарасун В.В. Концепція становлення і розвитку особистості дитини переддошкільного віку з особливостями у розвитку / Вступ до спеціальності: Логопедія. – Навч. посібник / І.М. Омельченко, В.В.Тарасун, Л.О. Федорович. – Кременчук: Християнська Зоря, 2011. – С. 262
6. Шеремет М.К. Проблеми та перспективи спеціальної освіти / М.К. Шеремет / Корекційна педагогіка. Вісник Української асоціації корекційних педагогів. – 2007. – №1.

УДК: 159.922.7+376.36

ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМЫ НАРУШЕНИЙ ЛЕКСИКИ У ДЕТЕЙ 5-6 ЛЕТ С ОБЩИМ НЕДОРАЗВИТИЕМ РЕЧИ

Фур Е. П.

Новосибирский государственный педагогический университет

У статті висвітлено історичний підхід до розуміння проблеми порушень лексики у дітей 5-6 років із загальним недорозвиненням мовлення. Розкрито механізми та етапи формування лексики при нормальному мовному онтогенезі і особливості і симптоматика його порушень при загальному недорозвитку мовлення.